

doc. de 1451 amb valor de l'antic adv. *nunca* (v. 942b22ss.).

Unquia 'mesura de pes oriental' (ant.); el *DAG.* cita de la Tarifa de teles (1534) «47 *unquies* respon a un quintar, una lliura de Barchinona» i afegeix *unquies* de *Contestinoble* sense més dades; *AlcM* ens dona del *Llibre de conexenes de spicies... e mesures de diuerses terres* (ms. 1455): «La *unquia* és de XVIII peses de lliure saraynescha»; es tracta evidentment d'un pes usat en el Mediterrani oriental, procedent del gr. med. οὐγγία, pres del ll. *uncia*; més dades en *Devic* (Littré, *Suppl.* v, 54a).

Unt, V. on *Unt*, untador, untadura, untament, untant, V. untar

UNTAR, del ll. vg. ŪNCTARE, derivat del ll. ŪNGĒRE 'untar', 'ungir'. □ 1.ª doc.: orígens (Llull etc.).

En la literatura llatina l'única forma usada és ŪNGĒRE, però el freqüentatiu UNCTARE com a sinònim d'ell devia ser ben usual en el llenguatge parlat, puix que ja apareix en glosses (*uncto*, -are *CGL* II, 478.50; III, 70.12); ha continuat a més en cast. i port. *untar*,¹ oc. ant. *onchar*, it. *untare*, si bé en aquest idioma és més comú *ungere*, i *onhar* en oc. ant.; UNGERE s'ha perpetuat també en fr. (*oindre*), en roms. (*unge*), i a més en dalm., sard. i reto-romànic.

Untar ha estat d'ús general i comú en totes èpoques: Llull «nostre senyor Déus --- en la creu --- fou *untat* ab sanch de son cors, e ab làgremes de sos hulls» (*Blanq.*, *NCl.* III, 166.22), «--- menjar pa *untat* ---» (*Doctr. Puer.*, p. 147); Arn. de Vilanova «--- que sien conservats en vaxells *untats* ('empeguntats') o tanquats ab pega» (*An. Sacra Tarrac.* XXIII, 6); *VidesR* «*Untà* los uls del cor al pare» (trad. *linivít patri oculos*), 212v1; Reixac, *Questa*, 177.7; a. 1387 «--- *untar* la lana --- ab oli ---» (*Ord. Bna.*, *CoDoACA* VIII, 259.1); *StVicentF* «*Jhesu Xrist* --- pres en la mà aquella terra hon havia escopit, e ab lo dit mesclà la saliva ab la terra, e feu-ne fanchs, e *untà-li* [al cec] los ulls» (*Quar.*, 190.46); «La fembra com vol desmamar sa criatura *unta-se* la mamella ab amargues coses» (*Eximplis e Mir.* I, 120); *Spill* «*Ab vnt* de suja / --- / ab cert vermell / --- / morros e celles / s'empeguntava; / quan se n'*untava* / fastig me feya» (v. 2538), «Lo pobrellet (=l'infant) / --- / *untan* e faxen ('bolquen') / sovint desfaxen» (v. 5261); «ab pasta mesclada ab vermells d'ous --- *hunta* la lesqua de formatge --- y mit-la en la paella» en una recepta culinària del S. xv (ací v. 165a37); 1520, *Libre del Coch* «E com faràs les pilotes *untaràs-te* les mans ab un poch de oli que sia fi» (ed. Leimgruber, Bna. 1977, p. 83); 1575, *ThPu.* «*Suc* per *untar* lo pa: Embemba, -atis» (p. 191), «*De Medicines: Vntar: Vngo, -ere*» (p. 239); «(els cabells) sa padrina els hi *untaba* ab aigua de nou olors» (MilàF, *Romillo.*, 1882, 218B, ja en ed. 1853). En l'acc. de 'ungir, consagrar una persona d'autoritat (rei, bisbe etc.)' (ant.), ja en Muntaner: «el dit senyor rey hac haüt compliment de la gràcia de Déu, --- e fou *untat* e sagrat per rey» (*Cròn.* cap. 297, Col. Pop. Barc., IX,

21.25), «E el dit senyor arquebisbe *untà-lo* (=rei N'Anfós) de crisma en les espatlles e en lo braç dret» (ib., p. 20.27); «vet que demà una hora te enviare i hom de la tera de Benjamín e *untar* l'has en rey sobre lo meu poble» (Serra-Amer, *Gènesi*, 97).

Acccepcions figurades: *untar* 'tacar-se amb alguna substància greixosa' i 'corrompre o subornar amb diners, amb presents', emprat en locucions com *untar les mans*, *untar el carro* (ja en Belv. 1805, Lab. 1840); «*untaren* bé les mans al carceler, havent-los este dat escapatorià» (Fra. L. Galiana, *Rond. de Rond.*, València 1776, p. 78); 'quedar-se il·licitament part de les coses que un maneja' (Belv. 1805).

DERIV.: *Untada*, tradueix it. *unta* en *Decam.* VI, § 10, 373.2. *Untador* [1507, Busa-Nebr.]. *Untadura* [1507, Busa-Nebr., no reproduït per *DTol.*, Lacav.]. *Untament* [*VidesR* «és lens ('suau, flexible') Sent Esperit as-amolegar; per què, és apelat *untament* ---» (117r1); *ACanals*; *BMetge* «[elles] aprenen d'estillar, de fer *untaments*, de conèixer herbes» (*Somni, NCl.*, 108.2), *unctament* en *Cauliach*, 1492]. *Untant*, adj. ant. [1492, *Cauliach* «--- unguents mollificants e *untants* ---» (*AlcM*)]. *Untat*, adj. 'ungit amb olis preciosos' [c. 1490, «*Mare de l'untat*» (Francesc Prats, en Bover, *BibiBal.* II, 161a); 1507, Busa-Nebr.; Lacav. «*Untat*, ungit: *Vnctus*»]. *Untatge*, m. ant. 'untura' [un ex. del S. xv, *AlcM*].

Unt, -a, adj. ant. 'untat' [*VidesR* «*Crestina* vol aytant dir com *unta* ab crisma». (H)ac ela bapmbisme en conversació de bon orde, e oli de devoció en la pensa» (P142v1, B *untada* ab cresa, V419.17 *christmate uncta*); m. ant. 'untura' [*Spill* «*Ab unt* de suja / --- / morros e celles / s'empeguntava» (v. 2532); «--- ab diversitat de *vnts* e colors estranyes ---» (Roís de Corella, *AlcM*); 1507, Busa-Nebr. «*Vnt*: adeps, unguen», «*Vnt* per a fusell de Carro: axungia»],² de *unctum* id.

Untet 'substància apta per a untar', 'greix', 'taca de matèria greixosa' [Lab. 1840]; *untets* 'diners, presents, amb què se suborna algú', loc. *haber-bi untets* [Belv. 1805, Lab. 1840]; *els untets*, *uns untets*: nom folklòric de la substància amb què s'ungien les bruixes o bruixots quan se'n volien anar a fer els seus «miracles» (*JCorom.*, 1915). *Untó* (mall.) 'qualsevol cosa que unta' (*DFgra.*), *fer els untons* 'donar diners per aconseguir d'algú una cosa injusta' (*DAG.*). *Untor* 'untura; acció i efecte d'untar' (bal., usat per Costa i Llobera, *AlcM*), 'gust de greix', anotat per *JCorom.* a Lluçà-Santa Eulàlia (1964) amb la nota que «per Carnestoltes, perquè no se sentís l'*untó* del porc menjaven pa de glans o pa de segle».

Untós, -sa, 'greixós' [1491, Albert el Gran «les coses *untoses* són molt evaporants al cap» (*Quesits, AlcM*); Lab. 1840]. *Untuós*, -sa, 'que unta, apegalós', 'd'una dolçor penetrant, insinuant' [Sagarra, *AlcM*].³ *Untuosament. Untuositat* [1491, Albert el Gran, *Quesits*; 1492, *Cauliach, AlcM; untositat*, Lab. 1840].

Untura 'acció i efecte d'untar', 'la cosa amb què s'unta' [Jahuda «*Diners són untura* de les nafres del temps» (*AlcM*); *unctura* en Aversó (c. 1398), 349, 21; *Spill* «*feren li beure / mil beurajades, / prou mal for-*